

Ballantyne, Tony-Burton, Antoinette: Empires and the Reach of the Global. In: Rosenberg, Emily S. (ed.): A World Connecting 1870-1945. Cambridge: Harvard University Press 2012, s. 283-432.

Kapitola autorské dvojice Ballantyne a Burton se zabývá imperiálními režimy, jejich mocenskými ambicemi uskutečňovaných v koloniích, a s tím souvisejícím vzrůstem boje proti kolonialismu. Novozélandský historik Tony Ballantyne se dlouhodobě věnuje studiu imperiálního intelektuálního a kulturního života na Novém Zélandu, v Irsku, Indii a Británii. Toto zaměření se odráží na zahrnutých příkladech vybraných zejména ze zmíněných oblastí. Antoinette Burton se mimo studia imperialismu a imperiální společnosti zabývá také tématy mobility a feminismu. Zaměření obou autorů se objevilo i ve formulaci základních otázek po vzájemnosti a nerovnosti, které jsou zkoumány v kategoriích genderu, sexuality, rasy, etnicity, třídy a sociálního postavení.

V uvedené části sledují vzrůst násilnosti imperiálních režimů i sil boje proti kolonialismu, které se podíleli na překreslování mapy světa mezi lety 1870-1945. Jedná se jak o faktické posouvání hranic impérií, tak o vytyčení sfér vlivu. Imperiální říše byly určujícím faktorem materiálních, sociálních a kulturních podmínek i mimo území, která jim oficiálně přináležela. I teritoria, která nebyla fakticky koloniemi, se nacházela pod ekonomickým a diplomatickým tlakem říší. Interakce a ovlivňování neprobíhalo však pouze mezi říší a koloniemi, ale také mezi mocnostmi navzájem. Ty byly propojené jak skrz migraci obyvatelstva (pracovní síly, misionáři, poutníci a další), ale také oběhem peněz a zboží, technologiemi či nemocemi. Existuje tedy více navzájem si konkurujících říší a globálních vizí, které jsou však propojené a v některých aspektech i spolupracující.

Rozporují představu, že 19. století bylo unikátní epochou vzniku, konsolidace a hegemonie těchto říší, které v mnohém navázaly na své předchůdce, z nichž čerpaly jak symbolický, tak reálný kapitál. (295) Obecně zdůrazňují kontinuitu dějin a fenoménů, které je nutno zkoumat v celé své šířce a hloubce, ve své specifičnosti. Právě zkoumáním událostí v prostoru a čase si uvědomíme složitost struktury globálních vztahů. Upozorňují na nezbytnost různorodosti pohledů (jak místní, tak sociální), které přinášejí další perspektivy. (299)

Je také nutné si uvědomit, že i globální dimenze impéria má své limity (dosah a šíře), není všeobjímající a schopna kontrolovat veškeré aspekty. Současně autorita impéria není neotřesitelná, ostatně jak je vidět na rozvoji antikolonialistického hnutí a bojů. Střet kultur nemusí a nedopadá vždy dominancí jedné, často je vyústěním kompromisní, hybridní řešení.

Jak příklad je tu uváděna misionářská činnost, která fungovala jednak jako podpora imperiální politiky, ale také vedla k jejímu zpochybňování. Křesťanství a Písmo se pak stává také prostředkem ke zpochybňování etnických nerovností. Misijní stanice je oslavována jako místo náboženské a kulturní transformace, ale reálně jsou zde stále patrné lokální zvyky a víra. (323-325)

Působení a ovlivňování nefunguje pouze směrem od impéria ke kolonii, nejde o jednostranný proces, ale vzájemnost. “New World models of labor discipline and time measurement were engendered by colonial plantation and transplanted to the factories of industrializing Europe.” (298) Autoři vychází z předpokladu, že formulování kulturních forem vyplývá z propojenosti a vzájemnosti vztahu říše-kolonie. Není to jen impérium, kdo tvoří globální, propojený svět. V důsledku toho poznamenávají, že role říše v utváření globálního nemusí být vždy určující, a je nutné se ptát po vzájemnosti vztahů. “To what degree were imperial conditions themselves shaped by other nonimperial global forces?” (300) Nejde tedy o dějiny impérií, které by nám měli osvětlit vytváření globálního, ale o studium imperiálních vztahů, forem propojenosti, vzájemné závislosti a nerovnosti. Také je nutno podotknout, že autoři nepracují s globalizací jako s nezbytným či přirozeným cílem všech dějin.

Text je, vyjma úvodu, dělen do tří podkapitol. První část je věnována imperiálním říším jako tvůrcům prostoru, ve kterém se vzájemně prolínají kultury, zvyklosti a tradice. Zabývají se otázkami, jak hmotné prvky v krajině přeměňují kulturní vzorce kolonizovaných území. Například jak kasárna či misionářská stanice ovlivní chod místní společnosti, vytvoří nové vazby a spojí či rozdělí kultury. V závěru této podkapitoly se autoři zaměřili na vnímání společnosti v rodinách. Kolonialismus měl zásadní vliv na společnost kolonizovaných zemí nejen v obecné rovině, ale i v nižších jednotkách společnosti, jako například v rodinách a s nimi spojených domácnostech. Rodiny v koloniích často pokládaly společnost kolonizátorů za vzor, ať už samy od sebe nebo v rámci nějaké propagandy. Autoři si vybrali již tradičně příklad britské společnosti, kdy v 19. století často převládal v literatuře a celkově v umění obraz středostavovské rodiny, kde se muž stará o živobytí a žena o domácnost – jako jeden příklad za všechny je zde popsána představa ženy z evropské vyšší střední třídy nesoucí šálek čaje. (333–342) To byl údajně pro mnoho domácností v koloniích nedostižný ideální vzor. Jednou takovou rodinou, která zvládla tento přerod z tradiční indické rodiny, byla rodina W. C. Bonnerjeeho, prvního prezidenta indického národního kongresu. Jeho domácnost se připodobnila domácnosti londýnské, Bonnerjee si pořídil služebnictvo, aby se nelišil od vládnoucí vrstvy v Británii, dokonce se posléze přestěhoval z Indie přímo do Londýna a jeho dcerám se dostalo vzdělání na

anglických univerzitách. Jedna z jeho dcer byla na přelomu 19. a 20. století známou sufražetkou. (s. 343–347)

Druhá část se věnuje už konkrétním zemím světa. Autoři se nejdříve vyjadřují k tomu, jak reagovaly jednotlivé podmaněné národy na přítomnost kolonizátorů v jejich zemích, a naopak kolonizátoři na situaci v koloniích. Předně se evropské mocnosti (kapitola v zásadě navazuje na závěr předchozí a snaží se ukázat vliv Evropy na “méněcenné” země z jejího pohledu) zabývají snahou poevropštit neevropské země. Mocnosti se snaží vnést do jiné kultury kulturu evropskou, a tím poté dochází k ubírání na autentičnosti podmaněných národů. Je zmiňována tribalizace Aboridžinců, tedy jakési umělé vytváření kmenů tohoto původního národa usazeného v Austrálii v návaznosti na rozborcení jejich tradičních kmenů, podobně jako se to dělo v Americe se zrušením tradiční kmenové společnosti indiánů a vytvořením umělých rezervací, které měly tyto kmeny nahrazovat. Rovněž je zmíněno boxerské povstání v Číně, kde se chtěli lidé ještě zavčas vzepřít blízkému úpadku jejich tradiční společnosti a nastolení společnosti “evropské”. (s. 348–352)

Dále se tato podkapitola zabývá novými technologiemi, jejichž vývoj a nasazení vedly ke zrychlení dopravy (lokomotiva, parníky), komunikace (telegraf) a v důsledku tohoto všeho i ke zrychlení ekonomiky. Globalizace tak nabrala na obrátkách – najednou bylo vše dosažitelnější, bližší a také snazší. Přelomovými stavbami byly vodní kanály – Suezský a Panamský, které usnadnily export a import mnoha zemím světa. Podél Suezu vedl dokonce do Indie telegraf. Tím vzniká ve své podstatě nová verze imperialismu. Mocnosti staví svůj zisk a moc na nových technologiích a získávají tím rychlejší ekonomický obrat a u některých národů možná i jistou jejich náklonnost. (s. 352–363)

Samostatným tématem jsou zde potom vojenské technologie a celkově inovace ve vojenství. Tím se staly mocnosti v podstatě neporazitelné a veškerý odpor v koloniích byl tak minimalizovaný na nejmenší možnou míru. Britské impérium si platnost předešlé věty mohlo vyzkoušet například během války se Zulu v Africe. Jeden důstojník dokonce pronesl při zhodnocení jedné vítězné bitvy v anglické sněmovně poměrně zajímavou větu, která vše vystihuje: “Whatever happens, we have got the Maxim gun and they have not.” (s. 363–366)

Japonsko může být zmíněno jako příklad státu, který si zavčas tyto nové technologie osvojil a začal se rychle vyvíjet. Netrvalo dlouho a zařadilo se tak mezi státy s moderní identitou. V podstatě se přes noc se zemědělského Japonska stalo Japonsko průmyslové. Rusko-japonská válka pak jen potvrdila, že se vydává “správným” směrem. (s. 366–373) Pokrok země

vycházejícího slunce byl atraktivním modelem pro Osmanskou říši. Na přelomu století tak vznikaly sultánem posvěcené projekty jako dálková železnice mezi Damaškem, Medinou a Mekkou, která měla sloužit primárně pro poutníky. (s. 373–378)

Naproti tomu technologie, ale zejména infrastruktura a komunikace mohou být (a byly) i předmětem kritiky (například železnice je Gándhím a dalšími kritiky zobrazována jako nástroj moci a zla způsobující morální a náboženským úpadek) nebo fyzického odporu (od rozebírání železnic až po otevřený konflikt u Beduínů). (385-386) Autoři však tvrdí, že právě tyto technologie se staly nástrojem formování nové prostorové struktury, sjednocení různorodého obyvatelstva, vzniku národních myšlenek a identity.

V třetí podkapitole se autoři snaží vykreslit rozmezí let 1870-1945 jako období formování národních, koloniálních, imperiálních, anti-imperiálních a nadnárodních vazeb a spojení. Za klíčovou událost k pochopení koloniálních střetů a dekolonizace považují konferenci v Bandugu v roce 1947 společně s lety předcházejícími. Ačkoliv mnozí badatelé vidí počátek dekolonizačních snah, nadnárodních vztahů a solidarity v druhé světové válce či v Bandugu, pro autory této kapitoly jsou tyto události spíše jakýmsi vyvrcholením předcházející interkoloniální spolupráce, neshod a spojení. (390-391) Ballantyne a Burton nám předkládají období před rokem 1915 jako dobu anti-imperiálních střetů různého charakteru (i násilné formy jako atentáty a otevřené konflikty), které se odehrávají na politické úrovni i v každodenním životě. Tyto střety jsou vyvolávány jak osobnostmi z řad elity kolonizovaných území i impéria samotného, tak nižšími společenskými třídami. Zároveň nepopírají, že klíčové události (jako Pařížská mírová konference po první světové válce) byly obdobím změny světového pořádku a globální politiky, tedy jakýmsi katalyzátorem pro anti-imperialistická hnutí a vytváření nových mezikoloniálních a transkoloniálních vztahů. (418) Zároveň také tvrdí, že tyto vazby a snahy mají za sebou již dlouhodobou historii a de facto nejsou ničím novým.

Poslední, neméně důležitá myšlenka, kterou nám chtějí v závěru sdělit, je nutnost studovat problematiku v plné míře, zachytit komplexitu imperiálních střetů, dokonce i prchavé, náhodné, záměrné a občas i nepravděpodobné propojení. Protože právě rekonstrukcí spojení mezi lokálními boji a globálními strukturami, zkoumáním událostí v celém prostoru a čase si uvědomíme složitou strukturu globálních vztahů a jejich důsledků. (431)